

sokszor vízzel telt árok, vagy barrikádok védtek a színpadot a közönség ostroma ellen. Azt, hogy 11 napon át is lehetett folytatni a misztériumok előadásait, a közönség kitartása tette lehetővé.

9. A színház történeti vizsgálatában a színlapokat is megfelelő hely illeti meg. Az egyes korok egymástól eltérő színlapjai nem a véletlen szeszélyes játékának eredményei, hanem megfelelnek az illető kor általános szellemének. A színlapok, színház-történeti vizsgálata nálunk eléggé elhanyagolt területe a színház-tudományi kutatásnak. (Ami kevés van, az megelégszik az adatok közlésével, mint pl. Lugosi D. tanulmánya a szegedi piarista iskolai színlapokról, de nem igyekszik kiértékelni az adatokat.) Pedig igen hálás anyag a módszeresen dolgozó kutató kezében. Önálló történeti kutatásunkon túlmenően a színjáték rekonstruálása szempontjából is nagy értékkel bírnak. Dr. Ábel Jenő a „Századok“ 1884-es évfolyamában, egy XV. századbeli bárfai misztérium színlapja alapján próbálja meg rekonstruálni a misztériumot a korabeli német misztériumok ismeretében. A rekonstruált tartalmat nem fogadjuk el hiteltelennek (a szereplők alapján pl. Ábrahám és Izsák Jézus halálának előképéül is szolgálhat), tehát nem egyértelműen határozott a rekonstruálás, de más egyéb adatok birtokában igen jó eszköz.

(Folytatjuk.)

Kálmán László

K Ö N Y V E K

ORTUTAY GYULA: KÉT ELŐADÁS.

Bp. 1947. Egyetemi Nyomda, 84 l.

Ortutaynak, a kultuszminiszternek és a néprajztudósnak két különböző természetű előadását fogja össze ez a most megjelent, csinos kiállítású füzet. Az egyik, amelyet a magyar művelődési intézmények, szervek közös ülésén, ez év május 17-én tartott a Zenei-művészeti Főiskolán *Művelődéspolitikánk alapelveiről*; a kultuszminiszter; a másik, az április 14-i akadémiai székfoglaló: a néprajztudós előadása. Hogy egy kötetbe került, indokolja nemcsak a szerző sajátos, nolihisztor személye, de az a jó értelemben vett politikai tendencia is, amely ma már a művelődéspolitikától éppúgy elválaszthatatlan, mint a magyarságtudomány problémáitól. A magyar nép legmélyebb problémáiról beszél a könyvecskében Ortutay. Az elsőben arról, hogy mi az a nevelési eszmény, amely mai — marxista és nem-marxista világnézetre polarizált — társadalmunk minden rétege számára elfogadható és értékes. „A magyar demok-

rácia iskolai ideálja — írja — a dolgozó, a teremtő, az alkotó ember típusa. Nem a magyar történelmi hagyományok hőseivel, nem a magyar szabadságharcok hőseivel kell szakítania iskoláinknak, ezek élni fognak, míg magyar nevelés lesz, hanem az úriemberi és fixfizeses életideállal. Helyét a munkás foglalja el, mint életet alakító, eszményeket adó ideál. Munkás a földeken, műhelyekben; a kutató laboratóriumokban, az íróasztalnál“. Nevelésünk további célja a társadalomban való gondolkodásra nevelés, amely a helyes közösségi élet kialakításának alapföltétele. „Olyan társadalomkép áll előttünk, amelyben az osztályokat munkafunkcióik, nem pedig valami hübris, gőg, kizsákmányolási lehetőség különíti el, olyan társadalomkép, amelyben az egyén a maga képességei irányában szabadon és teljesen kifejlődhetik, de ugyanakkor ez a fejlődés a közösség érdekeivel is egybeesik. Az egyéniség és közösség kóros szembeállítására helyett helyes egyensúlyra kell törekednünk.“

Beszámol a továbbiakban Ortutay az általános iskola (ahogyan ő igen helyesen nevezi: *népi gimnázium*) kérdéseiről, a felsőoktatásról, a tudomány-szervezésről, tudósképzésről, nevelőképzésről, a szakoktatásról és a művelődéspolitikai terveiről (kinevezések, népi kollégiumok, szabadművelődés, orvosképzés stb.). Egy helyütt fölveti a *népiség* problémáját is, rámutatva a kívánatos arányra. Én alig hiszem, hogy akadna valaki, aki kizárólag azt követelné, hogy „irodalmi oktatásunk alapja, tartalma és célja is a népköltészet, népmese legyen, nem pedig a magyar regényirodalom, költészet; zenénk csak pentatónia lenne, semmi más, világgépünk pedig a babona, hiedelem.” Természetes, hogy „*népi csak az alap, a kiindulás, hogy úgy mondjam, felugrási lehetőség, nem pedig a végső cél és az egyetlen tartalom.*” Ezt nem is akarja senki, de úgy hiszem, még nem tartunk ott sem köznevelésünkben, sem társadalmi életünkben, hogy „*tűlzott népicskedéstől*” kelljen tartani. „Rá kell mutatnom innen felelősségem teljes súlyával, hogy sajnálatosan kell látnom zenei képzésünk egyes mozzanataiban a kizárólagosan erre való nevelést, a pentatónia uralmára való kizárólagos törekvést” — mondja Ortutay. *Bár úgy lenne, hogy iskoláinkat és társadalmunkat a népzene tűzásaiktól s nem az értéktelen hulladékeztől izlésrombolásaitól kellene féltetni!*

Ortutay másik előadása a mai magyar nép belső vándorlásával (bukovinai székelyek, felvidéki magyarság, föld-reformmal kapcsolatos áttelepülők stb.) adódó nagyjelentőségű néptudományi föladatakról számol be. Az előadás egyben példa arra, hogy a magyar néptudomány ma is, mint mindig (gondoljunk Berzeviczyre, Kálmányra) politikusa tudomány: a tudományok közül a legjobban képviseli az élet és tudomány, a nép, a dolgozó társadalom és tudomány közti együttműködés elvét. Ortutay tisztesdős munkát szán ezeknek az új föladataknak, amelyek végzése egyben végrehajtása lenne annak a sokat emlegetett, és sokat tervezett, de megvalósulni sohasem tudott finn módszerű nagy, országos néphagyománygyűjtésnek, amely tudósok irányítása mellett az egész társadalom, az egész magyar nép segítségére számít. A magyar néptudomány 1848 méltó megünneplése alkalmából eddig már három külön föladatait vállalt magára mindennapi kötelességteljesítésén és az újjáépítésén ki-

vül: 48 ma is élő néphagyományainak összegyűjtését; a Mátyás királyra vonatkozó, dunatjai népköltészeti anyag összegyűjtését és a vidéki múzeumok megszervezését. Negyediknek járul ehhez ez az újszerű föladat, amely egyúttal a félvezszázados adósságot is, az országos néphajzi gyűjtést is elvégzi. Ugyanakkor ez a gyűjtés lesz alkalmas arra, hogy egy csomó modern néprajzkutatási módszernek — amelyek jórészenek éppen Ortutay és a szegedi egyetem tudós profeszora, Marót Károly volt magyar úttörője — gyakorlati jelentőségére fényt vessen. Így az *egyéniiségkutatásnak*, mely a modern magyar folklorának Kálmány Lajos óta legizgatottabb problémája; a *családakutatósnak*, egyáltalán bizonyos közösségek (települések, falvak, etnikai csoportok stb.) *intenzív vizsgálata*; a *hagyományátadás* eddig még vizsgálatlan kérdései; a hagyomány megszokott, de nem élő gyakorlatának és a megújulásnak problémája stb. A *megváltozott viszonyok közé került etnikai egységek vizsgálata* segít bennünket a magyarságtudomány végső kérdésére való válaszhoz, amelyet eddig oly hiába kerestünk: mi az etnikum, mint él, alakul, újul meg, terem spontán módon, veti le önmaga régi formáit, vagy éleszt föl hagyományokat a nép. Mindez pedig feleletet ad a maig megválaszolatlan kérdésre: „*Mi hát a magyar nép jellege, mi határozza meg e jelleg megmaradását, alakulását, azaz: mi a magyar?*”

Örömmel láttuk együtt Ortutaynak két, közérdeklődésre is számotartó előadását, noha hiányoljuk, hogy két esztendője a nevelők átképzésekor a népkultúra szerepéről iartott előadását (a Köznevelés és Demokrácia c. kötetéből) nem gyűjtötte ide. Azt hisszük ugyanis, hogy a mellett, hogy ezek az előadások tudományos berkekben is sok kezdeményezésre, vitára adnak indítást, egyúttal igen hasznosan szolgálják a magyar népiség kérdéseinek tárgyilagos ismertetését a magyar társadalom számára is. *Tudományos és politikai értékek mellett ebben van e kis tanulmánykötetnek harmadik s az előbbiekkal egyértékű jelentősége.*

Péter, László

WEÖRES SÁNDOR: A FOGAK TOR-NÁCA. (Versek). Egyetemi-nyomda.

Kevés könyv. ejthette az idej könyvnapon annyira lábba a magyar irodalmé életet, mint Weöres Sándornak ez a legújabb verseskötete. Weöresnek állandó

epiteon ornans-a — ha ugyan ezt lehet annak nevezni — „fenegyerek” volt a kritikások és konzervatív irodalmárok körében, de nem csodálható, ha újabb versei után még a leghaladóbb szellemű író vagy költő is ezzel a megkülönböztető kifejezéssel illeti. Mert régebben szokatlannak tűnt ugyan Weöres költészete, de az, aki igazán értett a vershez és átérezte annak lényegét, csakhamar megbarátkozott vele. Ha előző verseinél „kozmikus”, existenciális” líráról beszélték és a logika törvényeinek felrugásáról; ha az olvasó úgy érezte, hogy nem a meglévő világban jár, hanem egy mámoros elme zsibbadt álmának birodalmában, akkor ezek a költemények azt a benyomást keltik, hogy írójuk töltette magát a lehetőség és valóságosság birodalmán és olyan szférába jutott, — nem mondtuk, hogy emelkedett —, ahol már nem is számít arra, hogy anyától született és agysejtjeivel gondolkodó, szívvel érző ember követhesse. Weöres ezzel a kötetével jelvágt a „utolsó szálát is, amely költészetét még az emberekhez, a világhoz kötötte és elérte célját — mert minden valószínűség szerint ez volt a célja: egyedül maradt.

A költészet rendkívül kényes hangszer. Csak avatott kezekkel szabad hozzányúlni és jai, ha egy idétlen kéz túlfeszíti a húrokat. Ha azonban gyakorlott kéz nyúl hozzájuk, a húrok ugyan pattanásig feszülhetnek, de el nem szakadnak. Itt van a titka annak, hogy az eddig elmondottak ellenére Weöres Sándor újabb verseit csakis rendkívüli és egyedülálló zsenije újabb meggyilvánulásának nevezhetjük. Éppen Weöres az, aki ilyet megtehet — és akinek erre a fokra szükségszerűen el kellett jutnia. Ismerni kell egész eddigi költészetét, amivel nemcsak a magyar, hanem a világirodalom számára is fehéren jelölt területet hódított meg, ismerni kell előző könyvét, az *Elysium*-ot, amelyben előre sejtette, merre kanyarodik lírája; benne már fenyegetett a veszély, amely most bekövetkezett. Az *Elysium* után nem jöhetett más, itt a költő széthányta a korlátokat és kilódult a végtelenbe, ahol hangjára már nem érkezhettek visszhang. Van még ennél is tovább? Nincs jogunk leszögezni, hogy nem. Weöres Sándor a maga útján halad és az idő fogja meghatározni, helyük van-e ilyen verseknek az irodalomban, vagy sem?

A kötet egyes verseiben meghatározó leegyszerűsödés mutatkozik és a költő meztelennél, sallang nélkül adja önmagát. A mintegy ötezer éves Gilgames-eposz

magyar feldolgozása elvitathatatlan irodalmi érdem. A „Tizenöt dal” című ciklus versei még a kézzelfogható Weörest idézik. Egyes soroknál még ringatózhat a lélek, mint a szépség taván. Érinti a költőt az emberiség és magyarság sorsa is és megindítóan keresetlen szavakban, de a legnagyobbak váteszi kifejezőerejével emeli fel szavát. „Nyomor” című versében eljut oda, ahol a saját partjain túláramló tehetség nem bírja többé önmagába fojtani értékének tudatát és így beszél: „Költő voltam, szálltam isteni magasba, magyar szó előttem oda nem halt még.” Majd később: „Amit én a mezőn elvégezni bírok, tízszer jobban végzi akármelyik béres, de amit, a papírmezőn elmulasztok, az Isten se viszi énnélkülem véghez.” Sok helyen úgy érezzük, hogy a költő a mélyen-emberi felé közeledik.

Szintézisként állapítsuk meg: a kötet versei már nem önmaguk adják értéküket, önálló fényüket saját vakító ragyogásuk nyelte el; — bármennyire paradoxnak tűnik is ez. — De az a patina, amelyet Weöres Sándor eddigi útjának fogalmára rakott, mégis tülemlé ezeket a verseket az átlagon és odasorakoztatja a költő alkotásainak pantheonjába. Az idő ítélni fog ugyan, de nem lehet vitás, hogy Weöres Sándor költészete — a Fogak Tornácát is beleértve — nyugodtan állhat az ítélszék elé.

Kövesdi László

BERCELI A. KÁROLY: KÉT PÁSZTOR. (Egyetemi Nyomda).

Tiszta levegőjű, nemes értékelésű könyv. Esendő emberi sorsoknak költői megfogalmazása.

A dunántúli táj szelíd, tiszta hangulata ömlik végig e regényen; az ember önkéntelenül mélyet szippant belőle. Pedig a szelíd dombok, szőlők, fák, virágok sok szomorúságot és emberi gonosztságot rejtenek. Ezt az emberi gonosztságot szeretné kiűzni a hegyek közül Korondy Elemér, az öreg tanító fia. Elmélyült, töprengő apostoli lélek, aki a maga túlzott jószágakarásával szeretné megtisztítani az embereket. Szövegséget köt evégből a szőlőpásztorral, ezzel a gondoktól, megalkuvástól megrokkant, szánalmas lélekkel, hogy kétféle vigyázzák majd a kis falu álmát. Hőbortosznak tartják, pedig csak okos és túlságosan jó. Szerelme a kis Juli iránt is ilyen finom, halk és egyszerű. Ez a szerelem mint egy lágy szonett úgy illeszkedik az események közé. A végső megoldás szomorú, de mégis felemelő.

Elemér legendába magasztosult alakja halála után kezdi megtermékenyíteni a szíveket és jósága úgy árad szét az emberek között a síron túl is, mint a balzsam.

Berczeli új regénye határozott fejlődés irójának pályáján. A regény felépítése, meseszövege határozott, egyenes vonalú, költőien szép. A részletek pontosan illeszkednek a vezérfonalhoz. Nagy érdeme a költői nyelvezet, mely meseterien simul a reális történésekhez. Egy legenda születését látjuk egyszerű, emberi sorsokból kinőni és úgy érezzük, hogy mi is megtisztulunk általa.

B. K.

INDIG OTTÓ: KÁNIKULA. (Franklin).

A probléma, melyet az író felvet, nagyon súlyos. A könnyed stílus, a Riviera pompázó szépsége s az író síma elbeszélő modora mögött mély emberi tragédia lappang. Ez a kánikulai élmény nem is olyan egyszerű: a felületen olvasó megbotránkozik az író szertelen megállapításain, öntetszolgésén (talán ezen joggal). Néha valóban bántó ez a túlzottan pompázó környezet, különösen, aki nem éli bele magát a fiatal lány esendő tragikus komplexumába.

Rövid meséje ez: az író a háború kitorése előtti nyarat a Rivierán tölti. Itt ismerkedik meg egy amerikai flapperrel s annak anyjával. Baráti légkör alakul ki köztük, mignem megjelenik a gyönyörű svéd asszony a barátjával. Rövidesen látjuk a vergődő, szerencsétlen beállítottágú női lélek tragikus hajlamát. Az amerikai lány és a svéd asszony kapcsolata eleinte jelentéktelen zárdái rajongás csak, de később veszélyes, bűnös szenvedély formájában jelentkezik. A tragédia készülöben van. Az író halálosan beleszeret a svéd asszonyba. De egy szerelmi találkozásnak tanúja lesz az amerikai lány s különös helyzetben szenvedni végig két ember örömét. A találka után mérhetetlen kínódásában felvágja ereit s rövidesen meghal. A szerelmesek pedig már nem örülnek egymásnak, a halott lány arca mindenüvé elkíséri őket, elválnak.

Indig Ottó könyve elgondolkoztató, bár nem feltétlen irodalmi igényű. Az élmény, akármilyen különös is az, nem szükségsszerűn irodalmi anyag. A stílus azonban mentőkörülmény s valamennyire az alakok ábrázolása is. Mindenesetre azt hisszük, szerzőjük többre is képes.

B. K.

SÁSDI SÁNDOR: NYOLC HOLD FÖLD. (Dante).

Jellegetesen paraszti problémát feltáró könyv, hiteles környezet- és pompás jellemábrázolással. Nem a „vadvirágos, akáclobos falut” ismerjük meg belőle, hanem a munkában hajnaltól estig tartó robottól kicsit kiszikkadt emberek közösségét. Kacvarg szenvedélyek, alattomos érzések, kapzsiság és mindegyükrelelt kétségbeesett ragaszkodás a rögöz.

Kapaszkodás a nyolc hold földhöz, amit a menyecske hozott a házhoz s amit a férj halála után is meg akarunk tartani az öregek, a kisebbik fiú által. Ennek szíve ugyan másfelé húz, sőt kedvese gyermekét vár tőle, de a család konok, kitartó küzdelme bátyja kihűlt nyoszolyájába kényszeríti.

Sok mindent megtalálunk e könyvben, a falu igazi arcát, a maga természetességében, s megtaláljuk az árnyékoldalt is: földéhség, irigység, javeszaszony, angyalcsinálók, verekedés, bimbózó szerelmek, hársfaillatú és bűnös, gátnélküli szenvedélyek feltárását.

Sásdi Sándor, nyugodtan mondhatjuk, állandó fejlődésben van, de azt is leplezetlenül reméljük, hogy a jövőben már többet kapunk tőle.

B. K.

TERSÁNSZKY J. JENŐ: FÉLBOLOND (Egyetemi Nyomda).

A nagybányai művésztelép tarka életéből kapunk ízelítőt nagyszerű humoristánk könyvében. A társadalmi konvenciókat kiküszöbölő és ezáltal saját külön életformát kialakító művészek furcsa, de mindenképpen rokonszenves életét ismerjük meg e könyvben. A figurák érdekesek, tehetségesek és kevésbé tehetségesek, igazi művészek és műkedvelők. A félbolond Attila jellemzően visszataszító fizikai és lelki tulajdonságai, Dáridovics Csozsko és a többi bohém festő excentrikus, de melegszívű, bajtársias szellemű egyénisége végig leköti figyelmünket. Nagybánya változatos, érdekes festői tájait nagyszerű bemutatásban élvezhetjük. A sajátosság humorú könyv mozgó eleme a mély bölcsesség. Az olvasás élménye mellett megismerjük Nagybánya festőtelepének világháború előtti életét, bölcs humoristánk legújabb könyvében.

B. K.

SÓTÉR ISTVÁN: BÜNBEESÉS. (Athenaeum).

A két háború közti társadalom, főleg a polgárosztály és pénzarisztokrát-

cia keresztmetszetét vetíti elénk Sötér István legújabb könyvében. A dékadens, erkölcsileg zuhlott, szellemileg kiégett, neurétikus emberek portréja között néha azért friss színfoltként előbukkannak a társadalmi átalakulásban hívők is.

Az író szépítés nélkül festi le Budapest utolsó éveit a háborúig; az emberek értelmetlen cselekedeteit, melyekkel önmagukat ámitják. Maga a mese biztos hullámmzással hömpölyög a típusok és jellemek sajtáságos életformáin keresztül. A szerelmében csalódott Margit típusa a sznob asszonynak, Mercedes a húga, a zongoraművész, aki érzékeinek alázatos rabja, mind-mind különös figurája e könyvnek. A gazdag Marton szentimentális esetlenségei, Jankovits, a tehetségtelen újságíró, ki öregedésében mégis a viharos szerelem rabja; rabja egy érthetetlen rajongásnak, mely a csend világába szökteti. Csontó markáns, öntudatos tanár, a készülő új világ apostola, valami hívős, kijózanító levegőt visz be a regény füledt, ideges atmoszférájába.

Egy város bűnbeesését mutatja be Sötér, egy társadalmi réteg szétbomlásával. Stílusa mesteri, élénk és színes, mondanivalója mély, a lélektani pillanatokát mindvégig kézben tartja. A regény kompozíciója egységes és zárt. Örülünk, hogy szerző még tökéletesebb regényírói készséget mutatott fel, mint eddigi könyveiben.

Baritz Károlyné

KETTŐS ÖRVÉNY: VAS ISTVÁN VERSEI. (Franklin-Társulat, Budapest, 1947.)

Vas István összefoglaló verseskötete, a *Kettős örvény* felborítja minden eddigi elképzelésünket, melyet a líra feladatáról és lehetőségeiről alkottunk. Ha az irodalmat a kifejező és ábrázoló műfajoknak, a teremtő én vagy a valóság által meghatározott csoportjaira osztottuk, a lírát feltétlenül az elsőbe utaltuk. A *Kettős örvény* meggyőz arról, hogy egy eredeti művész mindig áttörheti az esztétika korlátozó elméleteit: Vas István könyvét egyfolytában végigolvashatjuk, mint egy érdekes regényt, az érdeklődés percnyi lankadása nélkül, mindamelllett a legszélesebb és változatosabb hangszerelésű költészet hatását. Hagyja az olvasóban. Előttünk a példa: a valóság számtalan arca és a föléje hajló költő más-más nézőpontja mintegy újraalkotja az átélt világot, a maga szerves, eleven egészében. Vas István a realista lírikus, akinek a realizmus nem pusztán

stílust jelent, hanem hűséget is az anyag világának igazához.

Hát mit felelnél, mondd, ha kérdenek, Vörösmartynak és Perőfinek?

Továbbadom a századokon át a kornak, sorsnak forró áramát, s onnan, ahova végzetem vetett, felmutatok egy emberéletet

(Egy ifjú költőhöz.)

Óda az észhez a kötet első verse és utolsó szava az ember. E két eszme pólusa körül gondkórázik Vas István lírája. Céhbéli gondolkodóhoz méltó, ahogy a bonyolult fogalmakat megragadja s egyben minden sorát, a legelvontabbat is, a szenvedély láza fűti: így lesz költészete értelem és szenvedély összefonásából az élet teljes egészének kifejezője. „Kell az élet, meg a halál szörnyű egésze nekem“. Virtuóz rímei, változatos ritmusai, legkivált jambusainak hajlékony hullámmzása megtanít arra, hogy az igazi költő a forma kérdését elsősorúként fontosnak tekinti, de csak akkor, ha a forma a kifejezés egyik lehetősége. Vas István formai változatossága az élet változatossága.

Tetszetős volna a kötetben tapasztalható „fejlődésről“, az „egyenesvonalú emelkedésről“ beszélni. Vas István érese kétségtelen az első versek fanyar-édes ízeitől a már-már klasszikus, utolsó versek zamatáig. Mégis ez a tökéletesedés a már néhány évvel ezelőtt írott költeményekben is megmutatkozik: a *Hűsvéti ének a testről*, a *Kérdezed barátném*, vagy *A törvény szépsége* vetekszik az *Alföld*, a *békekötés elé*, a *Villám feketelő*, a *Gyertyaszentelői elégia* félelmetes nagyszerűségével. Legigazabb dicséretük, ha a kritikus bevallja őszinte fájdalommal, hogy műfajánál fogva csak ennyit szólhat róluk.

Rába György

JUHÁSZ KÁLMÁN: A CSANÁDI PÜSPÖKSÉG TÖRTÉNETE. (1307—1386.) Makó, 1946. A csanádi egyházmegye „multjának székesegyházát“ okleveles adatokból hangyaszőrgalommal építgeti Juhász Kálmán, a komoly történetíró tisztes rangjára méltán számottevő kübekházi plébános.

A Szent István-alapítású (917 esztendő) egyházmegye nagyarányúra tervezett történetének I. része a püspökség történetét — egyelőre 700 évre terjedően — 10 kötetben fogja tartalmazni, II. része pedig a török hódoltság idejében el-

pusztított káptalanok és szerzetesrendek 1552-vel záruló történetét 3 kötetben örökíti majd meg. Őt kötet (előző és későbbi időket tárgyalva) már korábban megjelent.

Az egyházi történetírás legcélirányosabbnak tartott módszerét követve, bár „az egyes főpásztorok alakja köré csoportosítja az eseményeket“, nem kizárólagos életrajzi adatokat sorakoztat fel, „az egyes püspökök kormányzatának szakaszát“ csupán időrendi keretül használja a püspökség, mint jogi személy történetéhez.

Az avignoni pápák javadalombetöltő féltékenységét több ízben felidéző, nyolc lustrumos Anjou-korszak területet és tekintélyt gyarapító uralkodói alatt működött csanádi püspökök — a legújabbban publikált kötet szerint — egymás után így sorjáznak: *Benedek* (1307—1332), *Piacenzai Jakab* (1332—1343), *Harkácsi István* (1343—1344), *De Carceribus Galhárd* (1344—1345), *Kapronczai Gergely* (1345—1350), *Telegdi Tamás* (1350—1358), *Lendvai Gergely* (1359—1360), *Bebek Domonkos* (1360—1373), *Miklós* (1373—1375), *Péterfia Pál* (1377—1379), *II. Tamás* (1379—1380) és *Czudar János* (1380—1386).

A szegényes és hiányos forrásanyag ellenére, (hiszen a török hódoltság korában nemcsak a püspöki levéltár ment veszendőbe, hanem a székeskáptalan, a monostorok stb. archivumai is megsemmisültek,) „a távoli levéltárakban véletlenül megmaradt törmelékanyag“-ra támaszkodó szerző sok-sok becses és körültekintően jegyzetelt adatot halmozott fel, amelyeknek korfestő jellegük mellett nem utolsó érdemük, hogy hol a középkor sajátosan elmélyült vallásosságának hamisítatlan levegőjét, hol az Anjouk udvari levegőjének Márki Sándor szóvirágával „felvilágosult ascetizmus“ gyanánt jellemezhető vallásosságát lehellik.

Fáradhatatlan búvárkodás magyar ízeket is bőven csorgató gyümölcse a most ismertetett kötet, amelyet az érdekes auctor a vértanúhalált halt Szent Gellért ez idő szerinti utódának, Hamvas Endrének „profundissimo cum venerationis cultu“ ajánlott. Az alaposan tájékozott és megbízhatóan tájékoztató könyv a „Csanádvármegyei Könyvtár“ 40. kiadványaként látott napvilágot. Nyomdai előállításának stílusos komolysága Abaka György szegedi műhelyének gondos munkáját dicséri.

Márky Imre

REMÉNYIK ZSIGMOND: ÉSZAKI SZÉL. (Révai kiadás.)

Két férfitestvér különös életének feltárásával nyugtalanító lelki problémát vetít elénk az író, amelynek hitelességét talán azzal is igyekeznek alátámasztani, hogy a harmadik főszereplőnek saját magát teszi meg. Érdekes volna pontrólpontra kielemezni az eseményekből a problémafelvetés részleteit, de ha ezt egy rövid tanulmány keretében nem is tehetjük, röviden utalunk a tartalomra:

A két testvér közül Konrád Ödön munkakerülő, váltót hamisít, kártyázik, szeretőjét férfiakkhoz kergeti s azután a kapott pénzt elszedi tőle. Megveti az olyan nyárspolgári „konvenciókat“ mint amilyen a becsület, tisztesség, tiszta élet stb. — Konrád Viktor, a testvére éppen az ellentéte: szerény, békés, szorgalmas tisztviselő. Úgy látszik, jó férj és jó családapa, aki szenved az Ödön által minduntalan előidézett botrányok miatt. Ödönt többször elküldték már munkahelyéről, mikor rájöttek csalásaira, vagy megelégtették garázda, megbotránkozó életmódját, de Viktor kedvéért mindig vissza is vették.

Igy éltek. Mind a ketten szegények, nyomorultak voltak s talán életük végéig így is maradnak, illetve élnek, ha az Ödön féktelensége addig nem fokozódik, míg megöli a feleségét s a Viktor felesége utána szintén öngyilkos lesz. Ezzel lezáródik Viktor életének első korszaka. Peruban már mint gazdag kalandor, szerencsevadászt, üzletembert látjuk viszont. Nem szükséges követnünk az eseményeket, amelyek úgyszólamint csak a nagy változást magyarázzák, illetve inkább talán azt igyekeznek megmutatni, hogy lényegében nem történt semmi változás. Konrád Viktor, a legbelsőbb lényegét tekintve ugyanaz marad, csak a külső életében és magatartásában változott. Felszabadultak igazi belső ösztönei és a szerénység, félszegség, becsületesség, józanság helyét féktelen pecsésvágy, nagypolgári szenvedélyek, bassziók, érvényesülési vágy foglalta el. Ugyanazok a tulajdonságok, amiket Ödönnél láttunk, Viktorban is éltek. Sőt azok határozták meg igazi énjét. De mégis volt valami különbség s talán épp ennek a különbségnek problémája az izgató.

Ha ugyanazok a tulajdonságok éltek Ödönben, miért tudott Viktor karriert csinálni s miért döntöttek Ödönt a közvetlen bukásba?

Ödön minden romlottsága mellett is nyíltszívű, egyenes ember volt. Eszébe sem jutott leplezni romlottságát. Min-

denki előtt tisztán állott. Nem álcázta kegyességbe, szorgalomba, tisztességbe igazi természetét. A társadalom kivette.

Váktor ravaszabb volt, védekezett a társadalomból való számkivetés ellen. Ez a ravaszság a szegénység állapotában becületeségnek, szerénységnek látszott s mikor ez a naszk hirtelen lehullott, ott kellett hagynia nemcsak munkahelyét, de eddigi életét is. De az álcázást, a hazug életet már megtanulta. Odön sorsa meggyőzte annak szükségességéről. Ettől fogva úgy és olyan alakban mutatkozott mindig, amilyen alak legkivánatosabb volt az érvényesüléshez, gazdagsághoz, jóléthez. De, hogy ez az álcázott élet is élviselhető legyen, szükséges volt mégis valaki, aki előtt nem kell hazudnia, s aki előtt éppen ezért becületesebbek érezheti magát. Ez volt neki az író, a harmadik személy, aki beleláthatott az életébe. Persze, ez az út éppen úgy az elkerülhetetlen bukáshoz vezetett, mint az Odöné.

Végeredményben tehát egy személyben bemutatja a „nyárspolgárt“, a felszabadult, sőt szabadossá vált „nagy polgárt“ s mellette Odön az igazi énünket mutatja. Meglehetősen kemény ítélet a polgári világ felett, de, mert a művészet eszközeivel ítél, ítéletét nem érezzük jogosulatlannak.

Seres József

BALASSA JÓZSEF: A MAGYAR NYELV KÖNYVE. (Dante).

A kitünő nyelvész, — nyugodtan mondhatjuk, hogy nyelvünk tökéletes ismerője — alapvető könyvet írt a magyar nyelvről. Könyve nemcsak a szakemberek, de a művelt nagyközönség számára is élvezetes, könnyen érthető.

Balassa könyvének elején a magyar nyelv őskorát taglalja. A honfoglalás előtti korban élt, közhasználatú szavak felsorolásával rámutat egyrészt nyelvünk önálló voltára, másfelől bemutatja a jövevény szavakat nemzetiségük szerint. Élesen rávilágít a könyvnyomtatás feltalálásának szellemiörténeti jelentőségére s ezzel párhuzamosan nyelvünk fejlődésére is.

Tisztán látjuk a reformáció korának magyar írói kezdeményezését — ha nem is nevezhető é folyamat tudatosnak — az egységes nyelv kialakulására. A nyelvújítás és Kazinczy hatását tárgyilagosan állítja be. A körülmény, hogy a magyar nyelvújítás egybecsett a magyar költészet nagy fellendülésével érthetővé teszi a költészet és a nyelv leg-
elemibb összetartozását.

Balassa a nyelvjárásnál nyelvünk tisztasága érdekében nagyon helyesen elítéli az izléstelen és tájékozatlan, erőszakos és eredetinek látszó népieskedő újítást. Ezt a küzdelmet az teszi nehezzé, hogy a nagyközönség hajlandó elfogadni amit környezetétől ilyen téren mint újdonságot hall és sokkal szívesebben megtanulja, mintsem elfelejti. A szép magyar nyelv művelése és megtartása igazán legelső kötelességünk és a polgáronkon túl különösen fontos, hogy írónk, mint a magyar nyelv épségének őrei, érezzenek felelősséget az olvasók nyelvi tudásának irányításában.

A kiváló tudós könyvének második részében a nyelvtan és részeinek pontos elemzését adja. A hang-, szó- és mondat-
tan részletes elemzése közben a beszéd külső alakja, annak anyaga és az összefüggő beszéd teljes grammatikai feldolgozását nagy figyelemmel kísértük végig. Kristálytisza nyelvezete, logikus kifejtése, világos stílusa valóban alkalmas arra, hogy könyve a művelődni vágyó nagyközönség egyik legfontosabb és legértékesebb segédeszköze legyen.

Bán Attila

NÉMETH LÁSZLÓ: SZÉCHENYI. Dráma négy felvonásban. (Misztótfalusi kiadása.)

Németh László drámájában sokkal több van a lélektani vonalvezetés finom és rejtett rezzenéseiből és a főhős — Széchenyi — mélyesges világnézeti gyötrődéseiből, semhogy az átlagos színházba járó utazókész nélkül élvezni tudná. A drámai cselekmény Széchenyi nagy belső feszültségének végső levezetődése — „nézni-való“ itt ugyancsak kevés van.

Ez a dráma nem a szemnek szól, noha alakjai, szereplői nem teszik próbára ösztönös valóságérzésünket. De ami itt történik, mégis túlnó a „valóságon“: Széchenyi életének, szenvedésének, áldozat-hozatalának, heroizmusának végső értelmezéséről van szó és minden ilyen értelmezés túlnó a valóságon, nemcsak azért, mert egyéni és szubjektív, hanem éppen azért, mert „véglegeset“ akarna mondani. Nem tudunk véglegeset mondani — milyen régi gyötrélmünk a valóság ezerarcúsága! — a valóság-elemekben mégis örök kísértés rejlik a végső igazság megrögzítésére. Németh László nagyszerűen játszik cselekmény a valóság-elemekkel — mestere a belső feszültség, a mélyebb és értékesebb drámaiság — megteremtésének. Hibátlan lélektani munkával szemlélteti, hogyan

jut el Széchenyi a maga emberi kálváriáján a végső állomásig. Széchenyi valóban „főhős” — a drámai játék, vagyis a sors végzetesen komoly játékának nagy figurája. A többiek csak azért lábatlankodnak körülötte, hogy a maguk terhére rárakják. Éppen azért a cselekmény külsőségei — az ismert döblingi házkutatás, kémei és agent provocateurök felbukkanása, az osztrák rendőrminiszter „korrekt” komiszkodása — valójában csak megvillanó eseménymorzsák. A „nagy helyzet” a fontos kezdettől fogva. Az, hogy miként küzd meg a magyar élet nagy vádlója az újra felébredt önvád kigyóival, melyeket egyébként az orvosa — Goldmark — csúsztat a bőre alá, a megviselt idegeibe, szellemes, de persze szeretet nélkül való székszisével. Az orvos szofizmáiból halálos mérgei csorog az örök tépelődőbe: ami nagyot alkot az ember — hiúságból, félelemből (keresztényi aggályoskodásból) vagy unalomból — vajjon nem megy-e mások rovására? Ime, a 48-as események Széchenyijének örjítő kérdése! Széchenyi egyre végzetesebben gabalyodik bele — a külső események hatása alatt is — az orvos hálójába, aki ügylátszik, nagyon is értett hozzá, hogy „kifossza egy túlerzékeny ember lelkiismeretét” és előbb a gróf „méltóságát” zúzza szét, aztán önvádját locsolja olajjal és végül gúnyolódik a bűntudatán.

Mindez persze csak fölüeny pszichológiai játék Goldmark részéről — nem tudatos „bűnözés”, — de úgy érezzük, hogy ebben a sajátos orvosi kezelésben sok része van magának Németh László Széchenyi látásának is. Széchenyi végzetesen vergődik egy hálóban, mely egyrészt saját nagy életmunkájának erkölcsi rögeszméiből, erkölcsi értelméből, másrészt megviselt idegeinek félelmi képzetiből szövődik. Mintha Széchenyi a nagy értelmezési párvialdiban, melyet — Goldmark közbejöttével ugyan, de önmagával vívott, önmaga épigonjává zsugorodna össze. Nem azért, mert fáradtak és megviseltek az idegei, hanem mert — Németh László bemutatása szerint — nem tud magáról a keresztény életnek azzal az egyszerű heroizmusával dönteni, amelyről utóljára Lonovics érsek beszélt előtte. Széchenyiben a *par excellence* vallásos, magátemesztő zseniben ezek szerint a kereszténység rendült meg, nemcsak az idegei mondták fel a szolgálatot. Mi mégis azt hisszük, hogy Széchenyiben nem vallásosága rendült meg, csak idegállapota. A lélek kész volt, de a test nem bírta

már az utolsó teherpróbát. Széchenyi inkább „idegességből” filozófál, mint meghasonlásból. Nem adja meg magát olcsón még utolsó viaskodásában sem: valóban a görög tragédiák félelmes és tiszta nagyvonalúságát érezzük ki ennek a nagy embernek a vergődéséből: a „hybris” és a „fatum” szelének zúgását. Ez Széchenyi sorsának is a nagysága, de kétségkívül az íróé is.

V. I.

NÉMETH LÁSZLÓ: EKLÉZSIA-MEGKÖVETÉS. Misztótfalusi. (Németh L. színháza 2.)

Misztótfalusi Kis Miklós, a tragikus sorsú erdélyi tipografus drámája épügy belső tragédia, mint Széchenyié, de jóval kevesebb feszültséget érzünk benne. Valószínűleg azért, mert Kis Miklós nem annyira a barátaival és jóakaróival (Pápai Páriz Ferencsel, Bethlen Miklóssal), akik csitítják, okosítják a megalkudni nem akaró, igazságért és küldetésért — a gutaütésig harcoló embert. A drámai harc veleje itt is — mint Széchenyi tragédiájában — egy sorsa felett tépelődő ember önmagával való viaskodása, anélkül azonban, hogy eredményre, „megoldásra” vezetne. Széchenyi ellenfeleinek végzetes szerepe tulajdonképpen magának a tragikus hősnak a „végzetes” reagálásából adódik: valóban csak igaz és nagy ember lehet „bajba” keverni. Kis Miklóst is keményen szorongatják az eklézsia nehéz gögő, konok és önző papjai, meg is alázzák, mikor az eklézsia megkövetésére szorítják, de ez a megalkodás nem hoz megoldást, se az eklézsia felé (mert nem őszinte), se Kis Miklós felé, mert nem jelent belső megbékülést, a léleknek a dolgok, tények fölé való magasodását. A dráma hőségének ahhoz nem volt ereje, hogy az ekléziát mégse kövesse meg, viszont ahhoz nem elég „jellemtelen”, hogy a kényszerű megalkuvást végleg lenyelje. Marad tehát számára a keseregés az élet, az emberek, a sors kegyetlensége miatt. Kis Miklós drámája „sors-dráma”, olyan értelemben, ahogy a felesége is látja: az ő urának a sorsa — a természeté. Ez a természet mégis inkább csak lázadozik, mint robbant. Inkább filozófál, kesereg, értelmez, mint „harcol”. Ez persze nem a dráma mélységének, mint inkább a mozgalmasságának megy a rovására. Csak „kamara-színházban” képzelhető el az előadása, olyan néző közönség előtt, melynek van füle a belső hangok meghallására. Vajtai István